

ارزیابی کیفی مجله‌های علوم خاک در ایران^۱

غلامحسین حق‌نیا^۲، علی ابطحی، حمید سیادت، فرهاد خرمالی و محمدرضا مصدقی^۳

چکیده

در طرح پژوهشی جامعی در فرهنگستان علوم، در ۱۳ شاخه از علوم کشاورزی و منابع طبیعی ۲۰۰ مجله منتشر شده در ایران از دیدگاه کیفی ارزیابی شدند. این مقاله که نشان‌دهنده بخشی از دستاوردهای آن طرح است به بررسی ۱۰ مجله علمی-پژوهشی در زمینه علوم خاک می‌پردازد که در سال ۱۳۹۳ انتشار یافته‌اند. در این پژوهش، ده نمایه برای ارزیابی شکلی-ساختاری و پنج نمایه برای ارزیابی کیفی مقاله‌ها به کار گرفته شده‌اند. با استفاده از روش‌های آماری متداول، کیفیت مجله‌ها رتبه‌بندی شدند. نتیجه کلی این بررسی نشان داد که هیچ یک از این مجله‌ها در رتبه بسیار خوب قرار ندارد. دو مجله امتیاز خوب، ۵ مجله امتیاز متوسط، ۲ مجله امتیاز ضعیف و ۱ مجله امتیاز بسیار ضعیف به دست آوردند. در این راستا، مجله زیست‌شناسی خاک از نظر ارزش کاربردی، به روز بودن و بدیع بودن موضوع مقاله‌ها و ضرورت انتشار رتبه برتر را داشت. مجله‌های پژوهش‌های حفاظت آب و خاک و مدیریت خاک و تولید پایدار از نظر ضرورت انتشار برتر شناخته شدند. از دیدگاه ارزش علمی-کاربردی مقاله‌ها، هیچ یک از مجله‌های مورد ارزیابی، برتری نشان ندادند.

واژه‌های کلیدی: ارزیابی ساختاری مجله، نمایه کیفی، نشریه علوم خاک.

مقدمه

ارزیابی و پایش نشریه‌های علمی-پژوهشی یکی از ضروری‌ترین و مهم‌ترین گام‌ها در زمینه فعالیت‌های پژوهشی است. کمیسیون نشریات علمی کشور که به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۴) وابسته است، بیش از ۱۲۰۰ مجله علمی را در رشته‌های گوناگون دانشکده‌های کشاورزی دانشگاه‌های دولتی و آزاد (۵) ارزیابی کرده است. در این ارزیابی‌ها، مقاله‌ها به طور عمده از نظر کمی بررسی شده‌اند. دانشگاه آزاد اسلامی نیز ۷۰ مجله آن دانشگاه را که در علوم کشاورزی و منابع طبیعی انتشار یافته‌اند، ارزیابی کرده است (۳). با این همه، در هیچ یک از دو مورد گفته شده کیفیت مقاله‌ها ارزیابی نشده‌اند. گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم در راستای فعالیت‌های پژوهشی طرحی را با عنوان

۱- تاریخ دریافت: ۹۸/۴/۹

تاریخ پذیرش: ۹۸/۸/۲۲

۲- نویسنده مسئول، پست الکترونیک: ghaghnia@yahoo.com

۳- به ترتیب، استادان دانشگاه فردوسی مشهد، دانشگاه شیراز، موسسه تحقیقات خاک و آب، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان و دانشگاه صنعتی اصفهان، اعضای شاخه علوم خاک فرهنگستان علوم ج.ا. ایران.

"بررسی و ارزیابی کیفی مجله‌های علمی-پژوهشی کشاورزی و منابع طبیعی" را در ۱۳ شاخه از علوم کشاورزی و منابع طبیعی اجرا کرد (۸، ۹) که نمونه‌ای از آن بررسی کیفی مجله‌های شاخه‌های مختلف علوم کشاورزی در ایران (۱، ۲، ۶، ۷، ۸) است. هدف اصلی این بررسی تعیین کیفیت این مجله‌ها، تعیین نمایه‌های کلی و کیفی و تعیین شدت برتری‌ها و کاستی‌های مجله‌های وابسته به علوم خاک است.

مواد و روش‌ها

بر پایه منابع فراهم شده در شاخه علوم خاک گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم (۵) ده عنوان مجله علمی-پژوهشی در زمینه علوم خاک منتشر شده در سال ۱۳۹۳، گزینش شد و همه شماره‌های آنها به صورت کاغذی و اینترنتی در اختیار بررسی‌کنندگان قرار گرفت. پس از آن، نمایه‌های شکلی-ساختاری مجله و شاخص‌های کیفی مقاله‌ها تعیین شدند و اعضای شاخه علوم خاک امتیاز و ضریب آن‌ها را در دو پرسشنامه جدا قرار دادند. به این ده نمایه شکلی-ساختاری امتیاز مناسب داده شد: ۱- سابقه انتشار، ۲- تناسب عنوان مجله و همخوانی عنوان فارسی با انگلیسی، ۳- وضعیت ظاهری مجله از دیدگاه مقایسه با مجله علمی شاخص و نماینده، ۴- انتشار به هنگام و رعایت تناوب انتشار مجله، ۵- نمایه شدن در پایگاه‌های علمی معتبر، ۶- ترکیب هیئت تحریریه و مشاوران و سابقه‌های علمی آن‌ها و برخورداری از نظام داوری مناسب، ۷- رعایت درصد مقاله‌های مجاز اعضای شورای دبیران در مجله، ۸- نقش مجله در گسترش مرزهای دانش یا تأثیر کاربردی مجله در توسعه کشور، ۹- ارتباط انتشار مجله با انجمن علمی مربوط (خاک) و ۱۰- ضرورت انتشار مجله با توجه به فعالیت‌های علمی در رشته. همچنین ۱۰ نمایه ارزیابی کیفی مقاله‌های هر مجله بررسی شدند و به آن‌ها امتیاز مناسب داده شد: ۱- به روز بودن موضوع مقاله و نوآوری در آن، ۲- بدیع بودن موضوع مقاله، ۳- ارزش مقاله از نظر حل مشکلی علمی یا کاربردی، ۴- رعایت اصول نگارش در مقاله، ۵- رعایت استاندارد در چکیده فارسی و انگلیسی و داشتن واژگان کلیدی، ۶- رعایت اصول مقدمه‌نویسی، ۷- کامل، گویا و مناسب بودن روش پژوهش، ۸- همخوانی نتایج با روش‌ها، ۹- جامع و شفاف بودن و ۱۰- جامع بودن بحث و پیشنهادها و کامل بودن بحث‌ها و پیشنهادها و کامل بودن بررسی منابع و رعایت فرم مشخص. امتیازهای کل به دست آمده از مجله‌ها، میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات آن‌ها محاسبه و پس از تأیید نرمال بودن امتیازها، با بهره‌گیری از روش‌های آماری توصیه شده (۹، ۱۰)، کیفیت مجله‌ها و مقاله‌ها تعیین شدند.

نتایج

بر پایه دستور کارهای اجرای طرح، خلاصه نتایج ارزیابی‌ها مجله‌های علوم خاک ارزیابی در جدول ۱ آمده است. بر اساس امتیازهای کل به دست آمده و با استفاده از روش آماری، مجله‌های ارزیابی شده در چهار رتبه خوب، متوسط، ضعیف و بسیار ضعیف قرار گرفتند.

مجله‌های زیست‌شناسی خاک و پژوهش‌های خاک در گروه مجله‌های خوب قرار گرفتند. مجله‌های پژوهش‌های حفاظت آب و خاک (علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان سابق)، آب و خاک (علوم و صنایع کشاورزی سابق)، علوم آب و خاک (علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی سابق)، مدیریت خاک و تولید پایدار و تحقیقات آب و خاک ایران (علوم کشاورزی ایران سابق) در رده متوسط گروه‌بندی شدند. مجله‌های دانش آب و خاک (دانش کشاورزی سابق) و

ارزیابی کیفی مجله‌های علوم خاک در ایران

حفاظت منابع آب و خاک رتبه ضعیف گرفتند. مجله مهندسی زراعی در گروه بسیار ضعیف قرار گرفت. یادآور می‌شود که هیچ یک از مجله‌های علوم خاک رتبه بسیار خوب کسب نکرد.

جدول ۱- نتایج ارزیابی مجله‌های شاخه علوم خاک در سال ۱۳۹۳.

رتبه	نام نشریه	ناشر	امتیازهای شکلی - ساختاری (بیشینه ۴۰)	امتیاز مقاله‌ها (بیشینه ۶۰)	امتیاز کل (بیشینه ۱۰۰)
۱	زیست شناسی خاک	انجمن علوم خاک ایران	۲۷	۳۹	۶۶
۲	پژوهش‌های خاک (علوم خاک و آب سابق)	مؤسسه تحقیقات خاک و آب	۲۷/۲۵	۳۶	۶۳/۲۵
۳	پژوهش‌های حفاظت آب و خاک (علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان سابق)	دانشگاه گرگان (علوم کشاورزی و منابع طبیعی)	۲۵/۲۵	۳۵	۶۰/۲۵
۴	آب و خاک (علوم و صنایع کشاورزی سابق)	دانشگاه فردوسی مشهد	۲۴	۳۶	۶۰
۵	علوم آب و خاک (علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی سابق)	دانشگاه صنعتی اصفهان	۲۲	۳۸	۶۰
۶	مدیریت خاک و تولید پایدار	انجمن علوم خاک ایران - دانشگاه گرگان	۲۵/۷۵	۳۳/۵	۵۹/۲۵
۷	تحقیقات آب و خاک ایران (علوم کشاورزی سابق)	پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران	۲۲/۷۵	۳۶	۵۸/۷۵
۸	دانش آب و خاک (دانش کشاورزی سابق)	دانشگاه تبریز	۲۲	۳۲	۵۴
۹	حفاظت منابع آب و خاک	دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات	۱۸	۳۳	۵۱
۱۰	مهندسی زراعی	دانشگاه شهید چمران اهواز	۱۹/۲۵	۲۹	۴۸/۲۵
میانگین (امتیاز کل)					
		۵۸/۰۷	انحراف معیار	۵/۴۴	
		۲۹/۶۴	ضریب تغییرات (%)	۹/۳۷	

افزون بر رتبه بندی کلی مجله‌ها، این پنج نمایه مهم نیز بررسی و محاسبه شدند: ارزش کاربردی مجله، ضرورت انتشار مجله، به‌روز بودن موضوع مقاله، بدیع بودن موضوع مقاله‌ها و ارزش علمی-کاربردی مقاله (جدول ۲).

جدول ۲- میانگین امتیاز نمایه‌های مهم ارزیابی کیفی مقاله‌ها و مجله‌های علوم خاک در سال ۱۳۹۳.

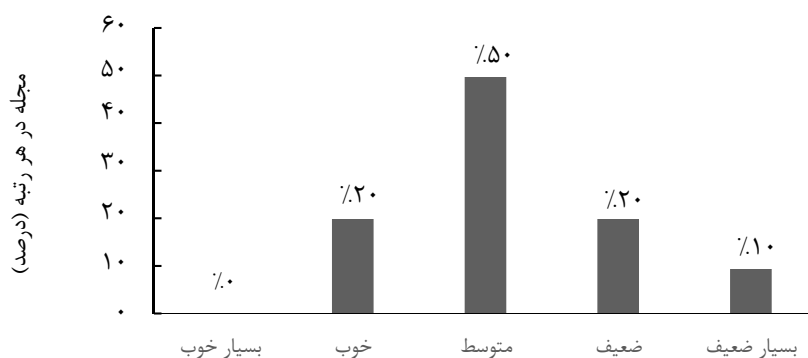
ردیف	نام نشریه	ارزش کاربردی مجله	ضرورت انتشار مجله	به روز بودن موضوع مقاله	بدیع بودن موضوع مقاله	ارزش علمی - کاربردی مقاله
۱	زیست شناسی خاک	۵/۲۵	۴/۵	۵/۳۳	۲/۷۲	۴/۳۸
۲	پژوهش‌های خاک (علوم خاک و آب سابق)	۳/۵	۴/۵	۳/۸۶	۲/۲۵	۴/۴۷
۳	پژوهش‌های حفاظت آب و خاک (علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان سابق)	۳/۵	۴/۵	۳/۶۷	۲/۲۳	۴/۵۵
۴	آب و خاک (علوم و صنایع کشاورزی سابق)	۳/۵	۳	۲/۰۲	۲/۱۷	۲/۴۱
۵	علوم آب و خاک (علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی سابق)	۳/۵	۳	۳/۶۵	۲/۳۶	۴/۴۳
۶	مدیریت خاک و تولید پایدار	۳/۵	۴/۵	۳/۷۶	۲/۴۱	۴
۷	تحقیقات آب و خاک ایران (علوم کشاورزی سابق)	۳/۵	۳	۳/۷۲	۲/۳۱	۳/۶۸
۸	دانش آب و خاک (دانش کشاورزی سابق)	۳/۵	۳	۳/۵	۳/۲۲	۳/۹۵
۹	حفاظت منابع آب و خاک	۳/۵	۳	۳/۳۸	۲/۱۵	۴/۱۵
۱۰	مهندسی زراعی	۳	۳/۵	۲/۳	۱/۸	۳/۲
	میانگین	۳/۶۲	۳/۶۵	۳/۲۷	۲/۲۲	۳/۷۵
	انحراف معیار	۰/۵۹	۰/۷۵	۰/۸۸	۰/۲۶	۰/۸۲
	ضریب تغییرات (%)	۱۶/۳	۲۰/۵۵	۲۶/۹	۱۷/۷۱	۲۱/۶۹

بر پایه جدول ۲، مجله‌هایی که امتیاز آن‌ها بیشتر از میانگین به اضافه یک انحراف معیار $(\mu + \sigma)$ بود مشخص شدند و این نتیجه‌ها به‌دست آمد:

- ❖ از دیدگاه ارزش کاربردی: مجله زیست‌شناسی خاک.
- ❖ از دیدگاه ضرورت انتشار: مجله‌های زیست‌شناسی خاک، پژوهش‌های خاک، پژوهش‌های حفاظت آب و خاک و مدیریت خاک و تولید پایدار.
- ❖ از دیدگاه به‌روز بودن موضوع مقاله: مجله زیست‌شناسی خاک.
- ❖ از دیدگاه بدیع بودن موضوع مقاله: مجله زیست‌شناسی خاک.
- ❖ از دیدگاه ارزش علمی - کاربردی مقاله، هیچ یک از مجله‌های مورد ارزیابی برتری نشان نداد.

بحث

در شکل ۱ دیده می‌شود که ۷۰٪ از مجله‌های مورد ارزیابی در رتبه خوب و متوسط قرار دارند. از این میان مجله زیست‌شناسی خاک در چهار نمایه و سه مجله پژوهش‌های خاک (علوم خاک و آب سابق)، پژوهش‌های حفاظت آب و خاک (علوم کشاورزی و منابع طبیعی سابق) و مدیریت خاک و تولید پایدار در یک نمایه مهم برتری نشان دادند. اغلب مجله‌های این شاخه در شاخص‌های پنج‌گانه امتیاز خوبی به‌دست نیاوردند (جدول ۲).

شکل ۱- درصد رتبه‌های مجله‌های بررسی شده در شاخه علوم خاک.

در رتبه‌بندی میان مجله‌های این رشته تفاوت‌هایی وجود دارد، به‌طوریکه کمترین و بیشترین ضریب تغییرات ۹/۳۷٪ و ۲۶/۹٪ به ترتیب به معیارهای ارزیابی جدول ۱ و معیار به روز بودن مقاله‌ها در جدول ۲ می‌باشد. لازم است گفته شود که عامل‌های گوناگون مانند چگونگی ارزیابی‌ها توسط افراد مختلف، نوع مجله به لحاظ ماهیت تخصصی (زیست‌شناسی خاک) و تشابه عنوانی نیز در نتایج حاصل بی تأثیر نبوده‌اند.

با توجه به نتایج بررسی مقاله‌ها، استنباط می‌شود، سطح پژوهش‌ها پایین است و از این رو نوآوری‌ها در مقاله‌ها و از پی آن کیفیت مجله‌ها مطلوب نیست و نیازمند بهبود است. بخش چشمگیری از این پژوهش‌ها پاسخگوی نیازها و رفع دشواری‌های کشور نیست و به نظر می‌رسد مقاله‌ها بیشتر به منظور دریافت مدرک تحصیلی دانشجویان یا ارتقا و ترفیع اعضای هیئت علمی منتشر می‌شوند. این وضعیت ممکن است ناشی از کمبود امکانات مالی، تجهیزاتی و به روز نبودن برنامه‌های آموزشی باشد.

تشابه‌های عنوانی در مجله‌های بررسی شده زیاد است که موجب بروز دشواری‌هایی در ارجاع و شناسایی منابع علمی می‌شود. از این رو پیشنهاد می‌شود ضمن تجدید نظر در عنوان‌های نشریه‌ها، برای تخصصی‌تر شدن عنوان‌ها و محتوای آن‌ها تلاش شود.

در این بررسی موردهایی مشاهده شد که نشان از چند بخش‌کردن یک کار پژوهشی با هدف افزایش شمار مقاله است. این موضوع از یک سو به کاهش کیفیت مقاله و از سوی دیگر به تکرار بخش چشمگیری از مطالب در نشریه‌های گوناگون می‌انجامد.

گذشته از این، خاک بستر اصلی رشد گیاه است و اهمیت آن در زمینه‌های تولید محصول غذایی، محیط‌زیست، آبیاری و جنبه‌های غیر کشاورزی بر کسی پوشیده نیست، اما دیده شده است برخی از مقاله‌ها در مجله‌های خاک ارتباطی با مسئله خاک ندارند. در پایان به این نکته باید اشاره کرد که بیشتر مجله‌ها از نظر ویراستاری اشکال عمده دارند و یکنواختی و یکسان‌نویسی واژه‌ها در آن‌ها دیده نمی‌شود.

سپاسگزاری

از فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران برای تأمین اعتبار اجرای این طرح سپاسگزاری می‌شود.

منابع

- ۱- ارشاد، ج.، س.م. اشکان، ک. ایزدپناه، ض. بنی‌هاشمی، ع. شریفی تهرانی، س. محرمی‌پور و ق. نوری قنبلانی. ۱۳۹۷. ارزیابی کیفی مجله‌های علمی ایران در رشته گیاه پزشکی. مجله پژوهش‌های راهبردی در علوم کشاورزی و منابع طبیعی ۵۰-۴۳(۱):۳.
- ۲- بذرافشان، ج.، ع. خلیلی، ش. زندپارسا، ع. سپاسخواه، ا. علیزاده و ج. فرهودی. ۱۳۹۸. وضعیت کیفی مجله‌های علمی ایران در رشته مهندسی آب کشاورزی (آبیاری). مجله پژوهش‌های راهبردی در علوم کشاورزی و منابع طبیعی ۲۵۰-۲۳۹(۲):۴.
- ۳- بی‌نام. ۱۳۹۴. سامانه ارزیابی نشریات دانشگاه آزاد اسلامی. برگرفته از eval.journals.iau.ir.
- ۴- بی‌نام. ۱۳۹۴. سامانه نشریات علمی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معاونت پژوهش و فناوری، دفتر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی امور پژوهشی، کمیسیون نشریات علمی کشور، برگرفته از <http://journal.msrt.ir>.
- ۵- بی‌نام. ۱۳۹۴. عنوان‌های مجله‌های گروه علوم کشاورزی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در سال ۱۳۹۳، برگرفته از <http://journal.msrt.ir>.
- ۶- خوشخوی، م.، م. عزیزی، ک. وحدتی، و. گریگوریان، م. مبلی و ع. تفضلی. ۱۳۹۷. بررسی کیفی مجله‌های علوم باغبانی در ایران. مجله پژوهش‌های راهبردی در علوم کشاورزی و منابع طبیعی. ۱۰۲-۹۷(۱):۳.
- ۷- سفیدبخت، ن.، ع. نیکخواه، ر. واعظ‌ترشیزی، م.ج. ضمیری، م. زاغری و م. مرادی شهربابک. ۱۳۹۸. ارزیابی کیفی مجله‌های علمی ایران در رشته علوم دامی. مجله پژوهش‌های راهبردی در علوم کشاورزی و منابع طبیعی ۴۸-۴۱(۱):۴.
- ۸- شریفی تهرانی، ع. ۱۳۹۶. بررسی کیفی مجله‌های علمی کشاورزی و منابع طبیعی ایران، مجله پژوهش‌های راهبردی در علوم کشاورزی و منابع طبیعی ۱۹۸-۱۸۹(۲):۲.

- ۹- شریفی تهرانی، ع. ۱۳۹۵. گزارش پایانی طرح پژوهشی "بررسی و ارزیابی کیفی مجلات علمی کشاورزی و منابع طبیعی" گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران، ۹۵ صفحه.
- ۱۰- یزدی صمدی، ب.، ح. امیری نوغان و س.ع. پیغمبری. ۱۳۸۶. آمار و احتمالات کاربردی. تهران، مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران. شماره ۲۸۲۷. ۷۵۶ صفحه.

Qualitative Evaluation of Soil Science Journals in Iran

G.M. Haghnia¹, A. Abtahi, H. Siadat, F. Khormali and M.R. Mosaddeghi²

An investigation was carried out for the journals in 13 branches of Agricultural Sciences and Natural Resources at the Department of Agricultural Sciences, IR Academy of Sciences. A total of 200 Iranian scientific journals were qualitatively evaluated. As part of that project, the results of 10 journals in the fields of soil science published in 2014 are reported. Ten indices for evaluating the format of the journals and five indices for the quality of the articles published in the journals were designed and used. The data were statistically analyzed to rank the journals. Results showed that none of the journals received the highest ranking (very good). Twenty percent were good, fifty percent were medium, twenty percent were weak and ten percent were placed in the very weak category. The journals were also compared by the following criteria in relation to published articles: innovativeness, applicability and up-to-datedness of articles and practical usefulness and necessity of publication of the journal. In this regard, Biology Journal scored highest. Journals of Soil and Water Conservation Researches, and Soil Management and Sustainable Production scored highest for the necessity of publication. None of the assessed journals showed any preference in view of practical usefulness.

Key words: Journal evaluation, Qualitative index, Soil Science Journal.

1. Corresponding author, Email: ghaghnia@yahoo.com

2. Professors of Ferdowsi University of Mashhad, Shiraz University, Soil and Water Research Institute, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Isfahan University of Technology, respectively. Members of Soil Science Branch of I.R. Academy of Sciences.